

INHOUD

Intro
Introductie

1833

Eerste jeugdgevangenis in Rotterdam
Tussen straffen en opvoeden

1846

Sint Aloysiusgesticht
Redden en opvoeden van verwaarloosde jeugd

1874

Opvoeding van Weezen in het Huisgezin
Het ontstaan van de georganiseerde pleegzorg

1881

Magdalenahuis - Zetten
Zorg voor ongehuwde (tiener)moeders en hun kinderen

1883

Vakantiekolonies voor bleekneuzen en zenuwpezen
Van ondervoeding naar overgewicht

1896

Pro Juventute
Basis van de gezinsvoogdij

1901

Jeugdgezondheidszorg
Van medische preventie tot opvoedingsadvies en risicodetectie

1903

Elisabeth Boddaert en de pedagogische dagopvang
Verwaarloosde jeugd niet van ouders scheiden.

1904

Jan Klootsema en de ontwikkeling van de orthopedagogiek
Het etiketteren (en behandelen) van afwijkend gedrag

1905

Kinderwetten
Basis voor de kindbescherming en het jeugdstrafrecht

1915

Reinheid, Rust, Regelmaat
Leren van gehoorzaamheid en zelfbeheersing

- 1918** **Gunning, Kohnstamm, Langeveld - Academische Pedagogiek**
Wetenschappelijke onderbouwing opvoeding, onderwijs, professionele zorg
- 1920** **Speciaal onderwijs voor moeilijke kinderen**
Van buitengewone scholen naar passend onderwijs
- 1928** **Medisch-Opvoedkundige Bureaus**
De opkomst en groei van de Jeugd-ggz
- 1945** **Beroepsopleidingen**
Gestage professionalisering van jeugdzorgmedewerkers
- 1950** **Dr Spock**
Opvoedingsadvies: van moraliserend naar psychologiserend
- 1969** **Op zoek naar modern ouderschap**
Democratisering van de opvoeding
- 1970** **Jongeren Advies Centrum (JAC)**
Bloei en inkapseling van de Alternatieve Hulpverlening
- 1972** **Vertrouwensartsen kindermishandeling**
De langdurige ontkenning van een chronische epidemie
- 1989** **Stimuleringsmaatregel Kinderopvang**
Luxe of noodzaak?
- 1993** **Families First**
Pedagogische thuishulp, dienstbare professionals en het sociale netwerk
- 1994** **Bureau Jeugdzorg**
Van provincies naar gemeenten
- 2005** **Databank Effectieve Jeugdinterventies**
Wat werkt en hoe weten we dat?
- 2012** **Seksueel misbruik en de commissies-Deetman/Samson**
Een inktzwart hoofdstuk uit de geschiedenis van de jeugdzorg

M^Y ZANDBERGEN

DIRECTIE **AMERSFOORT**

OPVOEDING VAN
WEEZEN ENZ. DOOR **GEZINSVERPLEGING**
LIDMAATSCHAP f.3.

1874

Opvoeding van Weezen in het Huisgezin

Het ontstaan van de georganiseerde pleegzorg

Affiche Zandbergen uit 1915

GEZINSVERPLEGING - KINDERWETTEN - NATUURLIJK MILIEU - DEELTJIDPLEEGZORG

Opvangen in een (pleeg)gezin of in een tehuis, wat is het beste voor een kind dat niet bij zijn eigen ouders kan blijven wonen? De 30.000 weeskinderen die ons land midden negentiende eeuw telde, hadden zelf niets te kiezen. Een deel was door het armbestuur van de stad of de diaconie geplaatst in een weeshuis, de rest was 'uitbested' bij gezinnen, vooral op het platteland, waar ze mee moesten werken in bedrijf of huishouding. De leefomstandigheden waren in beide gevallen meestal erbarmelijk.

Er waren uitzonderingen. Dat gold bijvoorbeeld voor de kinderen die door Frans Beudeker, directeur van het Amsterdamse Stadsbestedelingenhuis, in gezinnen geplaatst waren. Hij berichtte in 1868 over hun positieve ontwikkeling, te danken aan de selectie van pleegouders, een kostgeldregeling, controle en begeleiding. De Dokkumse predikant M.W. Scheltema ging een stap verder. Tehuizen beschouwde hij als 'doodskisten der levenden' en hij koos radicaal voor 'gezinsverpleging', verzorging en opvoeding tot beschaving in 'goedgeordende gezinnen onder vaderlijke en moederlijke leiding'. De keuze tussen gezin en instelling bleef de hele twintigste eeuw actueel, niet zozeer voor het steeds geringer aantal weeskinderen, maar voor alle hulpbehoevende kinderen die voor korte of langere tijd van hun ouders gescheiden werden.

Zandbergen

Scheltema ging zelf op onderzoek uit. Zijn kennismaking met gezinsverpleging in Schotland en Berlijn inspireerde hem in 1869 tot oprichting van de *Vereeniging in het Belang der Wezenverpleging*. Op zijn voorstel richtte het bestuur in 1874 de *Maatschappij tot Opvoeding van Wezen in het Huisgezin* op en besloot die een jaarlijkse subsidie toe te kennen. Het was het begin van de georganiseerde pleegzorg in ons land.

De Maatschappij, later bekend als (*Opvoedingsmaatschappij*) *Zandbergen*, wilde wezen onderbrengen bij geselecteerde gezinnen waarop ook toezicht werd gehouden. In een 'doorgangshuis' kon de groepsleiding nieuwe kinderen leren kennen en hen voorbereiden op plaatsing in een pleeggezin. Het bleek echter moeilijk om voldoende goede pleegouders te vinden en niet alle kinderen bleken geschikt voor gezinsverpleging. Daarom breidde het aantal eigen 'tehuizen' van *Zandbergen* zich snel uit. In de gemengde groepen (bijzonder voor die tijd) werd wel naar een zo 'gezinsachtig' mogelijke sfeer gestreefd.

Tegenover het in de loop van de twintigste eeuw teruglopende aantal wezen stond een grote aanwas van kinderen die op grond van de nieuwe [Kinderwetten](#) (1905) uit huis waren geplaatst. Er kwamen steeds meer voogdijverenigingen en tehuizen. Die kozen meestal, zowel om inhoudelijke als pragmatische redenen, voor het volledig verbreken van contact tussen kind en ouders. Er kwamen nog steeds veel meer kinderen in tehuizen terecht dan in pleeggezinnen. Verschillende incidenten met mishandelde kinderen deden de pleegzorg geen goed, zeker niet toen een onderzoek van de *Bond tot Kinderbescherming* in 1939 oordeelde dat de pleegzorg structureel faalde: pleegkinderen hadden meer problemen dan 'gewone' kinderen, pleegouders beschikten vaak niet over de gewenste deskundigheid, hun motieven waren niet altijd edel en ze kregen nauwelijks ondersteuning. Kortom: het heil dat van de pleegzorg werd verwacht, werd zelden echt bereikt.

Campagne werving pleegouders in 2009

Campagnes

Na de Tweede Wereldoorlog nam de professionalisering van de pleegzorg langzaam toe en groeiden pleeg- en instellingszorg dichter naar elkaar toe. De lappendeken van (verzuilde) voorzieningen bleef bestaan en daaraan werd in feite pas in de jaren negentig door overheidsinsparingen een einde gemaakt. Pleegzorg kreeg nieuwe impulsen door de Regeringsnota *Pleegzorg in perspectief* (1983) en de *Wet op de Jeugdhulpverlening* (1989). Voor hulp moest voortaan gelden: zo licht mogelijk, zo kort mogelijk, zo snel mogelijk en zo dicht mogelijk bij huis. Die keuze ging gepaard met een enorme reductie van het aantal instellingsplaatsen, groei van de preventieve en ambulante hulpverlening en hernieuwde waardering voor de pleegzorg. Grote campagnes om nieuwe pleegouders te werven en te begeleiden volgden.

Tegenwoordig onderscheidt de pleegzorg een hulpverlenings- en een opvoedingsvariant. In de eerste variant vindt intensieve begeleiding van de eigen ouders plaats om binnen zes maanden terugkeer van het kind te realiseren. In de tweede voeden pleegouders een kind voor langere tijd op, vaak tot de volwassenheid. Deeltijdpleegzorg is vooral preventief van karakter. In 2010 verbleven ruim 24.000 kinderen voor kortere of langere tijd in pleeggezinnen, een verdubbeling sinds 2000.

Daan Mulock Houwer – van pupil tot secretaris-generaal

Een unieke figuur in de Nederlandse jeugdzorg is Daan Mulock Houwer (1903-1985). Als 14-jarige wees kwam hij op Zandbergen en daarna in verschillende pleeggezinnen terecht. Nog geen tien jaar later gingen hij en zijn vrouw als groepsleider werken bij Zandbergen. Hij werd er in 1933 directeur en zou dat met tussenpozen blijven tot 1957. Toen werd hij secretaris-generaal van de *Union Internationale de Protection de l'Enfance*. Mulock Houwer probeerde op vele fronten een eind te maken aan het 'ontstellend dilettantisme' in de kinderbescherming. Daarmee karakteriseerde hij vooral het gebrek

aan scholing en aan beproefde pedagogische methodiek. Hij schreef de eerste Nederlandse hand- en leerboeken over gestichtsofvoeding (1938) en gezinsverpleging (1940), hij pleitte al vroeg voor specialistische pleegouders voor probleemkinderen en hij stond aan de wieg van opleidingen, onderzoeken en experimenten. Hij betrok ouders bij de hulpverlening en pleitte voor meer preventie (daarvoor ontwierp hij in de jaren vijftig een soort Centrum Jeugd en Gezin). Er zijn een bibliotheek, enkele scholen voor speciaal onderwijs en sinds 2011 een tweejaarlijkse jeugdzorglezing naar hem vernoemd.

1883

Vakantiehuisen voor bleekneuzen en zenuwpezen Van ondervoeding naar overgewicht

GEZONDHEIDSBEVORDERING - GEZONDE VOEDING - VOLKSKOPVOEDING - ZOMERKAMPEN

De leefsituatie van kinderen uit de grootstedelijke volksklasse was eind negentiende eeuw weinig rooskleurig. Veel gezinnen leefden dicht opeengepakt in krappe, onhygiënische woningen waar weinig frisse lucht en zonlicht binnenkwamen. Bovendien kende de arbeidersklasse een karig en eenzijdig voedselpakket met weinig eiwitten en nauwelijks vitaminen. De fysieke weerstand van schoolkinderen was daardoor laag en de kans op ziekten als tuberculose groot. Ter bevordering van hun gezondheid zonden filantropische verenigingen, zoals elders in Europa, lichamelijk zwakke kinderen voor enige tijd naar zee of naar een bosrijke omgeving. Vooral onderwijzer(e)s(en) aan volksscholen maakten zich hier sterk voor.

Inschrijfformulier voor kinderen die deelnamen aan een vakantiekolonie

1. Bevat een of twee of drie? .....

2. Oorsprong: a. wettelijk, b. wettelijk, c. ander gewest, d. niet wettig. (Doordat wat niet gewest was?)

3. Oorsprong: koloniale, landbouw, gale, etc. boek, overmatig wat. (Doordat wat niet gewest was?)

4. Zijn lichamelijke afdrukken aanwezig? .....

5. Weersituatie van .....

6. Gewestelijke naam van .....

7. Bijzonder opmerkingen .....

Handtekening van den leuzende arts:

E. Geestelijke, die het verrijkt onderzoek, aandacht aan de afwijking .....

8. Heeft het kind een lichamelijke ziekte? .....

9. Is in het gezin van het kind in de laatste 3 weken lichamelijke ziekte voorgekomen? .....

10. Is in de omgeving van het kind in de laatste 3 maanden lichamelijke ziekte voorgekomen? .....

11. Zelf of nog andere opmerkingen? .....

Handtekening van den leuzende arts:

F. Opgeve van .....

Na: ..... A: .....

G: ..... P: .....

G. Opgave van .....

Opgave van .....

1. Datum van .....

2. Bij .....

3. Medische .....

4. Opmerkingen .....

Emma Kinderhuis in Wijk aan Zee.
Foto: www.vakantiekolonies.nl.

boven: Utrechtse kinderen voor
het station op weg naar een
koloniehuis - omstreeks 1900

De eerste kinderuitzendingen vonden plaats in 1883. In dat jaar bezorgde Arnold Kerdijk, secretaris van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, een twintigtal Amsterdamse kinderen een onvergetelijke vakantie in de bossen van Austerlitz. Al snel telde elke grote stad één of meerdere uitzendverenigingen die arme, bleke en magere kinderen voor een paar weken naar een koloniehuis stuurden. Veel van deze huizen stonden aan de kust, zoals Zwartendijk en het katholieke koloniehuis St. Antonius, beide in Egmond aan Zee. Andere huizen stonden in de bossen, zoals Sonsbeek in Arnhem en het Boschhuis te Nunspeet.

800.000 kinderen

Om plaatselijke initiatieven te verenigen, ontstond in 1901 het Centraal Genootschap voor Kinderherstellings- en Vakantiekolonies. In de beginjaren vond uitzending naar gezondheidskolonies alleen plaats tijdens de zomervakantie – vandaar de volkse naam 'vakantie-kolonie' – maar na 1920 gebeurde dat het gehele jaar door. Artsen en verpleegsters namen de plaats in van vrijwilligers. Op medisch gezag werd de standaarduitzendperiode verlengd van drie of vier weken naar vijf, later zes weken.

Aanvankelijk waren uitzendverenigingen volledig afhankelijk van particulier geld. Na de Eerste Wereldoorlog besloot de rijksoverheid

Aandeel voor de bouw van een nieuw vakantiehuis voor Rotterdamse kinderen - 1895

Goed eten

Goed eten en aankomen, dat was belangrijk voor die vele kleine, magere en lichamelijk zwakke kinderen. De drie maaltijden en tussentijds melk drinken namen daarom een centrale plaats in het kolonieleven in. Stevige, voedzame kost kregen de kinderen te verstouwen: boterhammen, aardappels, bonen en erwten, liters melk en rijst- of gortepap toe. Maaltijden van het Centraal Genootschap bevatten in 1953 zo'n 2550 calorieën per dag. Alles moest op. Legio zijn de verhalen van kinderen die de warme maaltijd of de lauwe lammetjespap niet 'bliefden', maar deze figuurlijk en soms zelfs letterlijk door de strot kregen geduwd.

Gewichtstoename kenmerkte het succes van de uitzending. Wie onvoldoende aankwam, mocht niet naar huis. Trots

echter structureel bij te springen. Hierdoor groeide de kinderuitzending uit tot een van de belangrijkste sociaal-geneeskundige voorzieningen voor schoolkinderen, waaraan in bijna honderd jaar tijd naar schatting zo'n 800.000 kinderen hebben deelgenomen.

De vakantie- en gezondheidskolonies waren bedoeld voor 'bleekneusjes', die zonder werkelijk ziek te zijn in een slechte gezondheidstoestand verkeerden. Lichamelijke zwakte, vaak een gevolg van ondervoeding, gold als belangrijk selectie criterium. Naast frisse lucht nam goed, veel en gezond eten een belangrijke plaats in binnen de kinderuitzending. Kinderen moesten eten wat zij kregen voorgezet: alles moest op!

Hoewel de nadruk bij de uitzending lag op het bevorderen van de lichamelijke gezondheid, diende zij ook een pedagogisch doel. Het verblijf in een koloniehuis bood namelijk een uitgelezen mogelijkheid om volkskinderen op te voeden. Uitzendende verenigingen hoopten dat de kinderen het aangeleerde hygiënische gedrag na terugkomst thuis zouden introduceren. De medische kinderuitzending had dus ook een beschavingsmissie.

Einde subsidie

In de jaren vijftig van de twintigste eeuw verbeterden de levensomstandigheden waarin kinderen opgroeiden sterk. Het aantal lichamelijk zwakke kinderen nam snel af. In plaats daarvan zonden verenigingen steeds meer kinderen uit op de indicatie 'nervositas' ofwel zenuwzwakte. Tot deze 'zenuwpeesjes' rekende men nerveuze kinderen, maar ook slechte eters en kinderen met problemen thuis. In de welvarende jaren zestig liepen de inkomsten uit collectes terug, want velen twijfelden nu aan het nut van dit werk. 'Zenuwzwakte' was wel een erg ruim label om kinderen voor zes weken uit het gezin en uit de klas weg te nemen. Voor die kinderen waren andere oplossingen denkbaar, zeiden critici. Rond 1970 stopte daarom de overheidssubsidie. Koloniehuzen kregen een andere bestemming of werden afgebroken. Dit betekende na bijna honderd jaar het definitieve einde van de vakantiekolonies.

Sinds een aantal jaren worden op kleine schaal zomerkampen voor een nieuwe groep zorgenkinderen georganiseerd: kinderen met obesitas. Eén op de zes kinderen in Nederland is te zwaar. Volgens hulpverleners heeft dit alles te maken met verkeerde voeding, te weinig beweging en het verkeerde voorbeeld van de ouders. Net als in de oude gezondheidskolonies ligt daarom ook in de zomerkampen voor dikke kinderen de nadruk op gezonde voeding, voldoende beweging en gedragsverandering.

publiceerden verenigingen hun resultaten. Volgens het jaarverslag van het Centraal Genootschap over 1950 waren de 7071 door haar uitgezonden

kinderen samen 18.405,4 kilo aangekomen, een record dat vier jaar later met maar liefst 1500 kilo zou worden overtroffen.

1915

Reinheid, Rust, Regelmaat

Leren van gehoorzaamheid en zelfbeheersing

NEIGING TOT EGOÏSME - OUDERWIL - STRENG WAAR NODIG - ZACHT WAAR MOGELIJK

In de negentiende eeuw was zedelijke vorming het belangrijkste doel van opvoeding. Zedelijkheid kwam tot stand door wils- en gewetensvorming. Opvoeding moest door het aanleren van gehoorzaamheid en zelfbeheersing slechte eigenschappen van kinderen onderdrukken of ten goede keren. Vooral het jonge kind gold als vormbaar; ongunstige trekken konden in de eerste levensjaren nog makkelijk worden gecorrigeerd.

Als belangrijkste slechte eigenschap van kinderen zag men hun neiging tot egoïsme. De zelfzuchtige, op bevrediging van eigen lustgevoelens gerichte neiging van het kind vormde de kern van de kinderlijke zwakheid. Kinderen moesten zichzelf leren de wet te stellen en dat kon alleen door hen dit stevig in te wrijven. Voor jonge kinderen bestond dit leerproces uit navolging van de ouderwil (tucht – gehoorzaamheid) en het wat oudere kind moest leren de eigen, beteugelde wil te volgen (zelftucht – zelfbeheersing). Het eerste (gehoorzaamheid) was nodig om aan het tweede (zelfbeheersing) te kunnen werken.

Het aanleren van gehoorzaamheid en zelfbeheersing was een taak voor de ouders. Van hen werd verwacht dat zij liefdevol leiding gaven aan hun kinderen: streng waar nodig en zacht waar mogelijk. Te veel vertroetelen, knuffelen en een overdreven angstvalligheid verzwakten lichaam en geest. Dit gold ook voor de allerjongsten: een huilende baby uit bed nemen zonder dat er lichamelijk iets schortte, was decennialang uit den boze. Hoe vroeger een kind leerde zichzelf te beheersen, hoe beter. Aanleren was immers makkelijker dan afleren: 'buigt het takje, terwijl het teer is'. Dus nog voor het goed en kwaad kon onderscheiden, moest het kind door gewoontevorming leren wat het later bewust en uit vrije wil zou doen.

Voorkant van de zesde druk uit 1916 van Reinheid, rust en regelmaat door Aafke Gesina van Hulst

Karaktervorming

Rust en regelmaat waren hierbij van groot belang: eten, slapen, alles moest op vaste tijden gebeuren. Rust was belangrijk, ook als

Aafke Gesina van Hulst (1868-1930) is de geestelijke moeder van de drie R's

Verwennen vlak na geboorte

De Nijmeegse psycholoog dr. A. Chorus publiceerde in 1942 *Zuigeling en Kleuter*, een boek voor ouders over de psychologie en de opvoeding van het kind vanaf de geboorte tot de schoolleeftijd. Net als Langeveld, die in 1949 *De opvoeding van zuigeling en kleuter* publiceerde, onderbouwde ook Chorus het aloude adagium Reinheid, Rust en Regelmaat met nieuwe wetenschappelijke inzichten en soms ouderwets ogende opvattingen. Zo schreef hij bijvoorbeeld over het risico van verwennen in de eerste dagen na de geboorte: 'Een moeder, die in de eerste dagen niet een weinig "hard" kan zijn, bederft het kind en maakt het voor het kind en voor zichzelf later onnoemelijk moeilijk. Want het is nu eenmaal zo: de eerste gewoonten liggen het diepst en daarmee zijn juist deze het moeilijkst te wijzigen.'

de baby niet lag te slapen, maar wakker in het wiegje lag. Gewoon spelen met het kind – buiten iets nuttigs als voeden, baden en verluieren om – mocht pas als het kind een maand of zes was en ook dan: niet teveel. De affectiviteit zoals wij die nu in opvoeden kennen, had toen een duidelijk andere vorm.

Rust en regelmaat droegen bij aan het bereiken van gehoorzaamheid en zelfbeheersing. Ook reinheid, het adagium van de negentiende-eeuwse hygiënist, sloot hier naadloos op aan. Zij maakten duidelijk dat gezondheid

en zedelijke vorming twee zijden waren van dezelfde medaille.

Voeding en lichamelijke verzorging moesten met kalmte en precisie gebeuren. Niet voor niets dat het voor moeders geschreven *De ontwikkeling van het kind naar lichaam en geest* (1845) van hygiënist en Nuts-lid dr. G.A.N. Allebé naast lichamelijke verzorging óók karaktersvorming behandelde. Op medisch gezag woei er een frisse wind door de kinderkamer: kinderen hadden veel frisse lucht nodig, moesten zich met koud water wassen en mochten niet te lang in bed blijven. Moeders moesten daarbij niet te kinderachtig zijn.

Deze opvattingen over opvoeding werden via een beschavingsoffensief opgelegd aan brede lagen van de bevolking. Zo werd moeders in de eerste helft van de twintigste eeuw dwingend geadviseerd de drie R'en – Reinheid, Rust en Regelmaat – in acht te nemen bij het verzorgen en opvoeden van hun kinderen. Dit motto, dat in drie woorden het opvoedideaal van dat moment belichaamde, werd in 1915 gelanceerd door Aafke Gesina van Hulst, oprichtster van de Groene Kruis Vereniging. Via de consultatiebureaus van de kruisverenigingen kregen moeders korte en bondige opvoedkundige instructies. Zo hoorden baby's bijvoorbeeld stipt om zeven uur 's ochtends te worden gevoed, en vervolgens om tien, één, vier, zeven en tien uur. Van vaker drinken zou een baby maar verwend raken.

Spock

In de tweede helft van de twintigste eeuw verdween de nadruk op een strenge opvoeding, op rust, reinheid en regelmaat. Niet onbelangrijk hierbij was het verschijnen van het boek *Baby- en kinderverzorging* (1950) van de Amerikaanse kinderarts Benjamin Spock (1903-1998). Spock was niet bang dat een kind te makkelijk verwend raakte en raadde aan signalen van het kind serieus te nemen. Vooral voor zuigelingen mocht een ouder gerust wat milder zijn. Aandacht geven als een baby hilde, veranderde het kind echt niet onmiddellijk in een tiran. Een kind past zich uiteindelijk vanzelf aan etenstijden en dagritmes aan. Reinheid, rust en regelmaat waren prima, maar niet langer als ijzeren regime.

Bühler en Van Lookeren Campagne schreven in hun net iets eerder verschenen *De kindertijd* iets soortgelijks: 'In de eerste

nacht al wordt beslist, of het kind zal worden verwend of dat het verstandig zal worden opgevoed.'

1969

Op zoek naar modern ouderschap

Democratisering van de opvoeding

ANTI-AUTORITAIRE OPVOEDING - GRENZEN STELLEN - MODERN OUDERSCHAP

Vanaf midden jaren zestig protesteerde een groeiende groep jongeren, studenten en jeugdige intellectuelen tegen de generatie ouderen die in de samenleving de dienst uitmaakte. Popmuziek gaf jongeren een wapen om zich af te zetten tegen de smaak van hun ouders. In Amsterdam dreef een klein groepje Provo's de autoriteiten vrijwel wekelijks tot wanhoop. In de politiek werden de regenten te kijk gezet door nieuwlichters van NieuwLinks (in de PvdA), jeugdige nieuwkomers als D'66 en zelfs vreemde snuiters als boer Koekoek. De verspreiding van de anticonceptiepil (sinds 1962) ondermijnde de seksuele moraal en maakte een vrijere seksuele omgang mogelijk.

Voorkant boek van de spraakmakende Duitse documentaire *Erziehung zum Ungehorsam* uit 1969

Veel vanzelfsprekendheden begonnen te wankelen. Onderhuids rommelde het al onder jongeren in de jaren vijftig (noezems op brommers en de opkomst van rock-'n-roll), maar in de jaren zestig barstte de bom. De 'gevestigde orde' en de 'status-quo' kwamen alom onder kritiek te staan en ook het 'kleinburgerlijke' opvoeden moest het ontgelden. In de opvoeding heersten, aldus de 'kritiese' geesten: 'gehoorzaamheid', 'burgerlijkheid' en 'aanpassing'. En dat is gevaarlijk, want hadden onderzoeken van de *Frankfurter Schule* (Adorno, Marcuse) naar 'de autoritaire persoonlijkheid' niet aangetoond dat 'opvoeding tot gehoorzaamheid' de fatale rol van Duitsland in de Tweede Wereldoorlog mogelijk had gemaakt? Kortom: dát moest anders. Weg met de autoritaire verhoudingen, gelijkwaardigheid tussen mannen, vrouwen en kinderen moest het uitgangspunt worden van het nieuwe vrije opvoeden.

De documentaire *Erziehung zum Ungehorsam* (Opvoeding tot ongehoorzaamheid), die de VARA in 1969 uitzond, wees daarbij voor

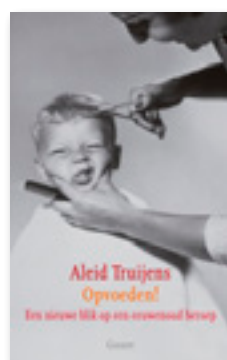
Kleuters op de eerste anti-autoritaire kresj, in 1970 gestart in de Pater Brugmanstraat 2 in Nijmegen

rechts: Er is een bibliotheek aan pedagogische literatuur volgeschreven om moderne ouders de weg te wijzen

groepen radicale studenten en jonge ouders de weg. In West-Berlijn waren radicale studenten AA-Kinderläden begonnen: collectieve crèches waar kinderen Anti-Autoritair (AA) werden opgevoed door hen zo min mogelijk te beperken in hun wensen en driften. In mei 1970 volgde in Nederland de eerste antiautoritaire kresj (ook de spelling moest er aan geloven) in Nijmegen. Een jaar later waren er zo'n vijftien vergelijkbare crèches in en rond de universiteitssteden, waarvan de Prins Constantijn kresj in Amsterdam uitgroeide tot een van de meest spraakmakende.

Het betrof crèches waar zo'n tien tot twaalf kinderen werden opgevangen en waar de begeleiding in wisseldiensten door de ouders zelf werd verzorgd. De omgang met de kinderen moest, aldus een publicatie uit die dagen: 1. De 'fiksatie' van een kind op één ouderpaar tegengaan door het meerdere contactpersonen te bieden. 2. Verhinderen dat de gezagsafhankelijkheid van een kind zich in de karakterstructuur vastlegt. 3. Alle ruimte geven aan creativiteit, bijvoorbeeld in het ontdekken van lustaspecten van eigen en anderen lichaam. Tijdens wekelijkse bijeenkomsten namen de ouders de gang van zaken door en toetsten zij de praktijk aan de theorie.

Antiautoritair opvoeden bleek een uiterst lastige opgave. In sommige crèches werd het een totale puinhoop en kregen ouders grote (politieke) onenigheid. Regels en corrigerend optreden bleken

Pedagogische tik

Bij modern opvoeden hoort geen geweld. Slaan op scholen en het gebruik van voorwerpen (lat, roede, liniaal) daarvoor komt inderdaad niet meer voor. Maar is het ook fout als ouders een corrigerende tik geven? Ja, zeggen de meeste deskundigen. Gewoon niet doen. Want er is een glijdende schaal tussen de pedagogische tik en kindermishandeling, waar jaarlijks 50.000 kinderen het slachtoffer van zijn. De vijftig kinderen die er jaarlijks aan overlijden doen dat voornamelijk aan fysieke mishandeling, die meestal begint met een klap. De term 'pedagogische tik' ontstond toen de kinderrechtster Doek in 1987 voor het eerst een verbod op fysieke straf bij kinderen voorstelde. Inmiddels is de term ingeburgerd in opvoedkringen en onder wetenschappers. De kritiek op de term is dat het een eufemisme is: een tik of een klap

uiteindelijk zelfs in een AA-kresj onvermijdelijk. Een flink aantal ging uiteindelijk aan discussies, meningsverschillen en ouderlijke onvrede ten onder, andere 'normaliseerden' en werden opgenomen in het snel groeiende 'reguliere' kinderopvangcircuit. Halverwege de jaren zeventig was het feest voorbij.

Bewuste keuze

Wat overigens niet wil zeggen dat de discussie over *vrije* opvoeding, waar de antiautoritaire kresjes het extreme topje van de ijsberg van vormden, geen diepe sporen heeft nagelaten. Menig ouderlijk huis werd een strijdperk waarin oude vanzelfsprekendheden (op tijd thuis komen, verzorgd uiterlijk, nette haren, verplichte dansles, geen seks voor het huwelijk, muziek zacht) op voet van oorlog kwamen te staan met de nieuwe jeugdige verlangens (lange haren, hippe kleren, harde popmuziek, drugs, vrije seks). Het ouderlijke gezag moest zichzelf herontdekken.

Wat dat betreft tekenen de jaren zestig en zeventig tot op de dag van vandaag de opvoedingspraktijk. Hiërarchische verhoudingen (vader de baas, moeder de zorg, kinderen gehoorzaam) hebben daarin plaatsgemaakt voor meer gelijkwaardige en communicatieve omgangsvormen. Het krijgen van kinderen verloor voor velen zijn natuurlijke vanzelfsprekendheid en werd een bewuste keuze van ouders. Daarmee werden kinderen ook serieuzer genomen. Ze werden geacht hun eigen mening te ontwikkelen en mee te praten. 'Verbieden' verloor zijn vanzelfsprekendheid en werd nogal eens door 'moderne' ouders gevoeld als zwaktebod, beter was het om kinderen met argumenten te overtuigen. Dat leidde, zeker als hun kinderen de puberleefstijd bereikten, soms tot een diepe vertwijfeling bij ouders en tiranniek gedrag van kinderen. Er is een bibliotheek aan pedagogische literatuur volgeschreven om in deze spanningen ouders de weg te wijzen. Die vertwijfeling lijkt tegenwoordig iets meer overwonnen, hoewel de forse reeks boeken over pubers het tegendeel doet vermoeden. Toch heeft het moderne ouderschap steeds vastere vormen gekregen. In principe weten moderne ouders heel goed dat zij er zijn om 'grenzen te stellen' en mocht men daar niet direct van overtuigd zijn, dan wordt dat wel via mensen die het beter kunnen weten (deskundigen) en tal van opvoedingsboeken en opvoedingstijdschriften ingepeperd. Maar ja, weten is één ding, er altijd even consequent naar handelen een tweede.

kan nooit pedagogisch zijn, is en blijft geweld. Vooral de actiegroep RAAK ijverde voor een verbod op fysieke straf in het Burgerlijk Wetboek, zoals dat bijvoorbeeld ook in Zweden is vastgelegd.

De actiegroep werd sympathiek gevonden, maar de politiek maakt geen aanstellen om dit Zweedse voorbeeld te volgen. De meeste politici vinden een verbod te ver gaan en praktisch oncontroleerbaar.